

Клименко В.С., кандидат політичних наук, доцент, провідний науковий співробітник кафедри стратегії національної безпеки та оборони

Козинець І.П., кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, полковник, професор кафедри стратегії національної безпеки та оборони НУО України імені Івана Черняхівського (м. Київ)

ВОЄННА ПОЛІТИКА ДИРЕКТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ: НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

У статті на основі аналізу досвіду військового будівництва Української Народної Республіки розглядаються національно-патріотичні аспекти творення Армії Української Народної Республіки, військово-політична проблематика періоду у Директорії. Автори обґрунтовують тезу, що національне військове будівництво прямо за лежить від обраних концепцій державного розвитку та курсу держави у сфері внутрішньої і зовнішньої політики.

Ключові слова: Директорія, воєнна політика, національно-патріотичне виховання, військове будівництво, морально-психологічний стан, державна політика.

Період Директорії Української Народної Республіки (далі – УНР) характеризується складністю і динамічністю державотворчих процесів, які відбувалися в умовах жорстокої війни проти кількох противників за Українську державність. Досвід УНР є цікавим для вивчення вітчизняною історичною наукою і подальшого врахування в сучасному українському державотворенні, зокрема – військовому будівництві, що обумовлює актуальність дослідження даної проблематики. Матеріалом для опрацювання статті стали мемуари учасників досліджуваних подій, наукові праці останніх років та архівні документи, на які спираються автори під час проведення цього дослідження [1–22].

Мета статті полягає у визначенні становища Армії УНР в умовах складної і неоднозначної політичної ситуації того часу.

Директорія прийшла до влади в середині грудня 1918 р. До її складу увійшли: В. Винниченко – голова, С. Петлюра, Ф. Швець, А. Макаренко, О. Андрієвський. Новому урядові необхідно було організувати державну владу, домогтися визнання в зовнішньому світі і знайти надійних союзників у боротьбі за державність. Створення власної армії було найважливішим завданням, оскільки наближалася війна з Радянською Росією – найсильнішим противником новоствореної УНР.

26 грудня Директорія УНР проголосила свій програмний документ – Декларацію, в якій зазначалося, що “Влада в Українській Народній Республіці повинна належати лише... робітництву і селянству, тим класам, що здобули цю владу своєю кров’ю” [21]. Ця теза робила курс Директорії майже більшовицьким, що відштовхнуло від неї значні сили, які могли б прислужитися УНР у подальшому [8, с.224]. В. Сідак зазначає, що “...Директорія залишила поза державотворчим процесом... буржуазні елементи суспільства... Унаслідок УНР втратила численних фахівців у всіх сферах суспільного, економічного і військового життя...” [17, с.55]. Декларацією Директорія визначила свій статус як “тимчасової верховної влади революційного часу”, а також загальні положення щодо внутрішньої та зовнішньої політики УНР [19]. Суттєвим недоліком Декларації була відсутність положень, що регламентували національне військове будівництво. Тоді ж утворено перший уряд УНР – Раду Народних Міністрів, яка складалася з представників політичних партій, що брали участь в антигетьманському повстанні, її очолив В. Чехівський від Української партії соціал-демократів. Тимчасово міністром військових справ призначили генерала О. Осецького від партії соціалістів-самостійників [10, с.259].

1 січня 1919 р. перед керівним складом

Армії УНР виступив Головний Отаман військ УНР С. Петлюра і виклав свої погляди на майбутнє Української армії: "... Моя ідея – ідея озброєного українського народу...". Він вимагав викоринити в армії вади, що дісталися у спадок від російської армії і визначив напрями діяльності командирів щодо виховання вояків: "Я не розумію непорозумінь між старшинами і козаками... Коли старшина буде близько стояти до козака, ...тоді ми не будемо боятися більшовиків і анархії" [19]. З цієї промови видно, що С. Петлюра перебував під впливом революційних ідей, оскільки висловив думку щодо загального озброєння всього народу, поряд з необхідністю мати власну регулярну армію. З неї не випливає, що національна армія по суті і є зброєю народу в боротьбі проти загарбників.

Важливими заходами у ході будівництва національної армії було прийняття законів з військових питань. 7 січня 1919 р. голова Директорії УНР В. Винниченко підписав "Закон про поліпшення стану військових". Він видавався "для поліпшення стану козаків та старшин Дієвої Армії УНР, які ... захищають здобутки революції й самостійної Української Народної Республіки від ворогів...". Платня для військовослужбовців устанавлювалася двох розмірів: "1. для тих, які служать в дієвих частинах; 2. які служать у запасових частинах". Платня старшин і козаків, які служили в запасних частинах була приблизно на 35–40% меншою. Передбачалися також виплати для родичів загиблих воїнів, за поранення та ін. [1, арк.58]. За свідченням І. Мазепи, протягом 20 днів січня 1919 р. на потреби армії було витрачено до 1 млрд. гривень [9, с.25]. Ці заходи позитивно впливали на національну свідомість вояків, оскільки вони відчували державну турботу як захисники Батьківщини. 13 січня 1919 р. прийнятий закон "Про заклик військових до дійсної служби". Призову на службу підлягали чоловіки 1893–1898 років народження, старшини-лікарі й військові-урядовці – до 50-річного віку [8, с.283]. Під час мобілізації застосовувалися правові заходи її проведення.

Важливе значення для політичного життя України мав Трудовий Конгрес, що проходив у січні 1919 р. було ухвалено Акт злуки УНР і ЗУНР, що позитивно мало вплинути на настрої армії та населення. Звітували члени Директорії УНР. З доповіддю з військових питань виступив Головний Отаман військ УНР С. Петлюра, у якій зазначив: "Щоб оборонити

край від ворогів і для того, щоб вам дати змогу спокійно творити державну справу – треба мати власне революційне військо... Я бажав би, щоб ця думка через вас дісталась до народу і встановився органічний зв'язок між армією і інтересами держави. Утворення армії – зараз справа дуже важна. Ми маємо до діла з великою деморалізацією і несвідомістю і цю область треба оздоровити" [16]. Він вимагав активізувати пропаганду державної політики та національно-патріотичне виховання в армії, остаточно визначився щодо необхідності регулярної армії для УНР. Військовий міністр УНР генерал О. Греков закликав порозумітися з державами Згоди та спертися на їх військову силу, оскільки на повстанців надії немає, проти радянських частин воюють лише регулярні війська, але цих сил не вистачає. Трудовий Конгрес не визначив шляхи розбудови національної армії, незважаючи на стурбованість, висловлену С. Петлюрою і О. Грековим. Таке відношення політиків до армії негативно впливало на морально-психологічний стан військ, насамперед – на командний склад, обов'язком якого було проводити у військах державну політику.

22 січня 1919 р., на Софійському майдані в Києві, Директорія УНР за участю делегації західних українців урочисто проголосила Акт злуки УНР і ЗУНР в єдину соборну Українську Народну Республіку. Він мав важливе політичне значення, але об'єднання двох Українських держав у силу складних зовнішньополітичних і внутрішніх причин не було доведено до завершення. Два окремих уряди самостійно проводили свою внутрішню і зовнішню політику та дві армії довго мали різних противників. І все ж день 22 січня 1919 р. назавжди ввійшов в історію України як свято соборності.

У Директорії та уряді УНР не було внутрішньої єдності. З приводу цього М. Капустянський пише: "Одні за спілку з більшовиками, другі за спілку з Антантою, треті – наймолодші й гарячі – воювати зі всіма, бо вони нас не визнають" [6, с.40]. "Бажання партій за всяку ціну втягнути армію в партійну боротьбу, ... дуже шкідливо відбивалося на настрої нашого війська..." [6, с.102]. Партії зосередили свою головну увагу на партійній пропаганді, а не на національно-патріотичному вихованні, як того вимагали складні й суперечливі обставини того часу.

Військове керівництво УНР було незадоволене некомпетентним втручанням провід-

ників Директорії у військове будівництво. Проявом цієї некомпетентності є скасування персональних військових звань і впровадження посад від 8 січня 1919 р. [2, арк.4]. Імовірно, це рішення С. Петлюрою приймалося під впливом політичних діячів, які не хотіли бачити в армії наслідки попередньої організації. М. Шляхтиченко коментує його так: “Влада Директорії зразу ж зробила хибу, яка дуже негативно відбилась на організації збройних сил України. Маю на увазі ліквідацію старшинських рангів у армії України. Всі старшини... зустріли цю новину неприхильно і нічого доброго від неї не ждали. Постає всякі термінологічні плутанини. Три генеральні ступені генерального хорунжого, генерального значкового та генерального бунчужного були деградовані в “отамана”, але назва “отаман” не все означала генеральську рангу, а генеральське становище чи посаду, тому отаманами раптово поробились учорашні хорунжі, значкові та інші молодші старшини, а то звичайні цивільні особи...” [25, с.59]. Цей захід підривав організаційні основи армії та зменшував авторитет військового керівника. Українська армія довго не мала жодних зовнішніх відзнак, уключаючи державну символіку, що не сприяло успішності національно-патріотичного виховання. Рядовий військовослужбовець не міг чітко зрозуміти, громадянином якої саме держави він є, і що він захищає. Це тим більш важливо тому, що в Армії УНР служили звичайні громадяни УНР, яким треба було чітко пояснити мету і завдання збройного захисту своєї Батьківщини, на що слід було спрямувати зусилля національно-патріотичного виховання у військах.

При призначенні на відповідальні посади не завжди враховували військову освіту, службовий досвід і ділові якості. Так було, наприклад, коли командиром Дніпровської дивізії призначили Д. Зеленого, а командуючим військами на Волині – хорунжого В. Оскілка [2, арк.4]. Непродумана кадрова політика призводила до того, що до керівництва військами приходили люди іноді хоча і особисто вірні Директорії та урядові УНР, але за службовим досвідом, рівнем освіти та діловими якостями не відповідали займаним посадам. Зважаючи на це, старшини самовільно залишали частини, оскільки в таких умовах не могли виконувати свої обов'язки. У червні 1919 р. з 50-го гарматного полку зникли 11 старшин. Командир полку доповідав командирі 17-ї Дієвої гарматної бригади, до складу якої входив цей

полк, що “... в армії утворилося таке положення, в силу якого всяка праця старшин зробилась цілком неможливою. Факти цілковитої неслухняності зі сторони козаків, невиконання наказів – явища в останні часи настільки звичайні, що до них вже всі привикли...”. Згадуються погрози старшинам заарештувати, обеззброїти, видати більшовикам, вчинити розправу самочинно. Мали місце випадки розпродажу коней, зброї, боєприпасів та ін. Командир полку дійшов висновку, що старшини в такій ситуації не можуть керувати підлеглими через повну безкарність порушників дисципліни [3, арк.1]. Командир бригади, аналізуючи становище у своєму з'єднанні, повідомляв, що з бригади дезертирували 26 старшин і 12 військових урядовців. Протягом 5 місяців дезертирували до 800 козаків, але тогочасні органи влади не докладали зусиль для того, щоб припинити масове дезертирство. Він пише про причини, що призвели до такого становища: “Встановлення дисципліни покладається на старшин, але ж старшині нема на що спертися. Не може бути старшина каральним елементом в армії, коли нема загального порядку, коли зверху для цього нема допомоги..., нема нічого дивного, що старшини просяться на посаду козака, щоб не керувати частинами..., завдяки загальному розвалу і загальному пониженню моралі не тільки серед неосвічених людей, а й серед інтелігенції військова етика та дисциплінованість старшин упала...” [3, арк.2].

Такі випадки являли певну тенденцію, викликану ставленням до армії окремих політиків, а також штучно пониженим статусом старшинського корпусу, що було зроблено з їх подачі. А. Пузицький згадує: “Мене страшенно здивувало, що значна кількість чисто українських старшин вештається без діла... Полковник Воскресенський, молода людина, “георґіївський кавалер”, ... командир полку в Російській армії, ... оповів мені, що... керував полком в армії УНР, ... але зацькували його отаманчики, бо був кадровим старшиною. У нього не вистачило терпеливості й сили волі боротися з отаманією...” [15, с.12-13].

Військові керівники знали шкідливість упередженого ставлення до армії з боку окремих політичних діячів. Це можемо сказати як про деяких політичних лідерів УНР, так і в цілому про політику урядових партій, які армійськими питаннями не займалися, а до кадрових військових ставилися з недовірою. Причини цього полягали в упередженому став-

ленні до кадрових старшин “побоюючись, що частина з них, вихована в душі “єдиної, неде-лімої, монархічної Росії”, у критичний мо-мент не підтримає Уряд”. На цьому ґрунті розвинулася “спекуляція національним пра-пором і своєю певністю”. М. Капустянський з цього приводу свідчить, що “Багато з таких отаманів примазувалися до якої-небудь партії і та їх всіма засобами підтримувала”. У цьому разі можна зрозуміти бажання уряду постави-ти на чолі армії своїх “певних національно і соціально людей і очистити старшинське се-редовище від шкідливих елементів” [6, с.40]. Але ця робота здійснювалася невміло і вкрай суб’єктивно. Ставлення українських політиків до старшинського корпусу певною мірою розкриває В. Винниченко. На його думку, “... більшість нашої старшини була не рево-люціонери, а то й контрреволюціонери ... зна-чна частина її складалася з бувших гетьман-ців, з руської офіцерні... Ця офіцерня розкла-дала наші війська, провокувала їх на ексцеси, одних тягла в бандитизм, у погроми, а других одкидала в бік ворожості до Директорії...”. В. Винниченко вважав, що “їхня основна хиба була в їхній політичній неосвіченості, в їхній односторонності психіки, що нічого не бачила й не розуміла крім національного, а те націо-нальне розуміла хибно”. Він виступав за ство-рення “революційної й соціалістичної армії, без якої ніякі наші гасла й декрети не могли бути здійсненими”, з цією метою “вніс проект організації старшинських шкіл, в які прийма-лись би свідомі політично й соціально україн-ські робітники й селяни. До випусків з цих шкіл офіцерів призначати з унтер-офіцерів. А крім цього ввести в армію інститут політич-них комісарів”. Ставлення його до старшин було упередженим, він вважав, що “військо лишилось у руках елементів, які або не розу-міли революції або були явними контррево-люціонерами й навіть контрукраїнцями” [4, с.185-187]. В. Винниченко акцентує свою ува-гу на пропаганді революційних ідей в армії, а питання національно-патріотичного вихован-ня вояків залишаються поза нею.

Подібну точку зору виражала українська преса. М. Стахів указує, що “... українські пу-бліцисти й журналісти ...не дуже ...відчували всю відповідальність преси перед інтересами нації і її держави. Нерідко вони без ніякої по-треби нападали на урядові розпорядження, які йшли в напрямку береження ладу й порядку й національного характеру держави...” [20, с.164]. Газета “Ставка” за 21 грудня 1918 р.

містила статтю О. Пількевича “Якої армії нам зараз треба”. Автор розуміє, що новоутворе-ній УНР необхідна боєздатна армія, звертає увагу на “ентузіазм і захоплення нашої моло-дої армії”, які вона виявила під час боротьби з гетьманом. Разом з тим, він закликає “остато-чно порвати з ненависними для всіх нас тра-диціями царсько-московської “російської” армії... ми повинні рішуче... очистити нашу... армію від того зрадницького і сказано воро-жого елементу, який наповз до нас під прапо-ром “фахівців” з Московщини. Краще при-значать молодих талановитих щирих патріо-тів-українців на відповідні командні ролі...” [19]. Ця думка свідчить про поспішну і необ-ґрунтовану відмову від послуг військових фа-хівців, зважаючи на їх політичні погляди, і за-міну їх тими, які лише активно підтримали Директорію на початковому етапі її правління і вважали тільки себе виразниками українсь-кої національної ідеї і народних прагнень. У дійсності вони не стільки боролися за україн-ську державність, скільки намагалися втілити в життя політичні програми своїх партій і ру-хів або відстоювали власні інтереси за раху-нок особового складу. Для планомірної робо-ти зі створення національної армії їм не ви-стачало професійного досвіду, відповідної освіти і морально-ділових якостей.

Подібну позицію висловив Селянський з’їзд, який визнав, що “... для створення міцної народної армії треба... подбати, аби... військо-ве міністерство, було складено з людей, які стоять за інтереси українського народу... ух-валено очистити міністерство від усіх “фахів-ців”... Головним завданням міністерства... є утворення такої народної армії, яка б міцно обороняла інтереси народу..., необхідно..., звільнити всіх старшин, які під час української народної революції саботували або записува-лися в нейтралітет...”. У цілому селянство не довіряло старшинам, але визнавало їх роль в армії. Звертається увага на виховання воїнів, окремі українські політики прийшли до розу-міння посилення національно-патріотичного впливу у військах для зміцнення дисципліни і боєздатності [19]. У справі розбудови націо-нальної армії Головний Отаман військ УНР С. Петлюра не завжди міг правильно впливати на процес військового будівництва та діяль-ність військ УНР, що демонструють, напри-клад, його окремі рішення, і змушений був рахуватися з партійними інтересами. М. Ка-пустянський характеризує С. Петлюру пише: “... це найбільш популярна людина на

Україні. Військо любило його й вірило; ... Большевики... не жалували коштів для агітації проти нього і тим спричинялися до ще більшої його популярності серед населення України". Але: "В довір'я до нього нерідко закрадалися люди негідні, корисливі, честолюбці, що удавали з себе або мучеників за українську ідею або ж борців за соціальні змагання бідного люду... Це відбивалося й на військових справах..., коли траплялися призначення на... посади осіб... шкідливих для справи" [6, с.42]. Разом з тим, "Нікого за цей час могутнішого не з'явилося йому на заміну, бо такого й не було" [6, с.32]. М. Ковалевський вважав, що "... в особі Симона Петлюри була знайдена людина, яка, не дивлячись на своє цілком цивільне минуле, зрозуміла всю вагу військової організації України, як і складний характер підготовки організаційних кроків" [7, с.319]. П. Єрошевич твердить: "... Петлюра у війську користувався популярністю, але зате дехто з членів Директорії та уряду більш викликали кепкування ніж пошани до себе" [5, с.46]. У складних умовах С. Петлюра провадив управління державою і армією. Вже в еміграції він писав: "Ціна крові і жертв, що ними купується мир та добробут нації, завжди буде меншою, коли раніш думають про відповідальну роль війська" [13, с.291-292]. У 1919–1920 рр. українські уряди змінювалися декілька разів, але С. Петлюра до кінця залишався на чолі визвольної боротьби.

13 лютого 1919 р. до роботи приступив новий уряд на чолі з економістом С. Остапенком, який переважно був сформований із представників ліберально-демократичних партій. Міністром військових справ став полковник О. Шаповал від партії соціалістів-самостійників. С. Остапенко виступав за порозуміння з державами Згоди. Умови Директорії, на яких вона погоджувалася співпрацювати з ними, були такі: визнання самостійності України та Директорії як уряду УНР, сприяння соціальним реформам в Україні, визнання автономності української армії та ін. Перешкодою в порозумінні з державами Згоди було те, що уряд УНР видавав революційні документи, які сприймалися як більшовицькі. О. Назарук писав, що уряд: "... був дуже революційний тільки на папері і під омофором того революційного уряду, в самому місці його осідку, всі вілли й палаци польської шляхти тишилися написами: "дім увільнений від ревізій", і то в часи, коли найпотрібніші уряди не мали помешкань, коли старшини спали на

столах у канцелярії, коли хворі й ранені не мали де голову склонити" [11, с.239-240].

22 березня 1919 р. представники окремих соціалістичних партій утворили Комітет охорони Республіки, що вимагав від Директорії припинення переговорів з французами та порозуміння з урядом Радянської України. Це негативно впливало на військо. Військові не могли зрозуміти, хто є ворогом і проти кого вони мають воювати. Наслідком стало те, що під час боротьби з Червоною армією окремі українські частини самочинно залишали фронт. Уряд УНР не визначився із зовнішньополітичним курсом, відтак командування не могло організувати роз'яснювальну роботу у військах, впливати на свідомість вояків і спрямувати її на перемогу у війні [18, с.271-272].

9 квітня 1919 р. було створено новий уряд на чолі з Б. Мартосом. Декларувалося бажання миру з поляками і російськими більшовиками, але за умови визнання ними незалежності України і не втручання в її внутрішні справи. М. Капустянський відзначає характерні тенденції в роботі уряду: "Відсутність спільного національного фронту прикро відбивалася як на самій працездатності уряду, так і на нашій справі. Бракувало інтелігентних сил і була розбіжність думки... Головна хиба соціалістичного уряду, ... це цілковита відсутність певного фінансового плану, а також контролю й жодної відповідальності. Кошти йшли як на державні цілі, так і на потреби приватних осіб і на партійну агітацію... До армії цей уряд ставився невиразно і вона, в уяві декого з наших політичних діячів, була чинником другого порядку..., а головне – не напружував зусиль, щоб своєчасно забезпечити армію хоч одягом, харчами й ліками та дати їй ґрунт і засоби для важкої і упертої боротьби" [6, с.33].

На становище в армії негативно впливали міжпартійні суперечки та часті зміни урядів УНР, чутки про те, що ліві партії вимагали порозуміння з більшовиками, а уряд УНР на чолі з Б. Мартосом вів переговори з ними. Про ставлення військових до політичних партій згадує у своїх споминах П. Єрошевич: "До... соціалістичних партій здоровий організм армії ставився ворожо, вважав їх звичайними спекулянтами та руїниками. Наша армія на фронті відчувала, що в нас в тилу робиться щось негаразд. А нарешті до війська... дійшла страшна чутка, що ніби наш уряд ухвалив замиритися з большевиками та почати війну з Польщею. Що є замирення з большевиками..."

кожний з нас добре розумів, не хотіли цього зрозуміти тільки дехто з наших міністрів. Якось не хотілось, вірити, щоб була така ухвала нашого уряду, однак така вістка своє робила” [5, с.46]. Цей приклад свідчить, що уряд і політичні діячі не тільки не захотіли налагодити всебічне політичне інформування всього особового складу Армії УНР, але й не вважали за необхідне врахувати настрої, які мали місце у військах і суспільстві.

На боєздатності армії негативно відбилися упереджене ставлення урядових партій та окремих політиків до старшин. Це пояснюється тим, що значна кількість їх служили в гетьманській армії і перейшли на бік Директорії під час повстання або після нього. В. Прохода з цього приводу пише: “... Старшин було досить для півмільйонної армії, але Директорія їм не довіряла..., і вони залишилися нечинними або відійшли до ворожого берега” [14, с.99].

У своїх спогадах О. Удовиченко зазначає, що партійна гризня, що відбувалася в центрі, підривала авторитет державного керівництва в армії і знижувала працездатність уряду. Тенденція політичних партій прищепити в армії ту чи іншу партійну доктрину, або втягнути до партії окремих вояків, а часом і цілі частини, викликала невдоволення серед вояків, що добровільно несли на жертвовник визволення України своє життя, тим більше це послаблювало бойовий дух і боєздатність армії [21, с.13]. Партійні суперечки руйнували монолітність армії, послаблювали рівень військової дисципліни, підривали авторитет державного і військового керівництва, наслідком чого було погіршення морально-психологічного стану воїнів.

Про долю української держави С. Петлюра пізніше писав: “... як тяжко вести вперед її, якої обережності, розважності треба додержуватись, щоб провести її серед лабіринту неформальної волі народу, складних обставин міжнародного характеру і неповаги до тих, хто оддає їй свій мозок і душу свою” [12, с.225]. Розвиваючи далі цю думку С. Литвин зазначає: “Як стане зрозуміло пізніше, не лише “неоформлена воля народу”, а й така ж неоформлена воля влади стануть однією з причин поразки тодішніх українських визвольних змагань” [8, с.279]. Влада УНР не визначила головні напрями військового будівництва, не виробила державну ідеологію, положення якої можливо було використати в національно-

патріотичному вихованні в Армії УНР. Не було налагоджено виробництва зброї та боєприпасів, не забезпечено її медикаментами та одягом. Можливо було закупити ці матеріали за кордоном, але заважало негативне ставлення західних держав до УНР і тому це питання залишалося невирішеним. І. Мазепа про це пише: “Бракувало головно набоїв, взагалі амуніції. Запаси їх були вже давно вичерпані, а виробляти зброю та інші військові матеріали ми не мали змоги... А коли були деякі фабрики та заводи, то майже всі вони містилися на Лівобережжі... Отже, зосередження нашої боротьби... на території Правобережної України, з її непромисловим характером... мало для нас... несприятливі наслідки” [9, с.21]. Відтак, українські війська не були забезпечені зброєю і боєприпасами. Армія УНР була чи не єдиною державною структурою незалежної України, що існувала реально і вела важку збройну боротьбу. Водночас уряд, за винятком окремих заходів, не зміг забезпечити її всім необхідним.

Отже, досвід УНР дозволяє винести дуже важливі уроки для сучасності:

Національне військове будівництво прямо залежить від обраних концепцій державного розвитку та курсу держави у сфері внутрішньої і зовнішньої політики. Визначившись щодо самостійного державного існування УНР, лідери Директорії намагалися створити національну армію, але їх погляди не були єдиними в даному питанні, що відображалось на становищі армії і ставленні до неї українського суспільства, здійснювало негативний вплив на настрої у війську та морально-психологічний стан його особового складу.

Ставлення українських політиків до старшинського корпусу, як і до армії в цілому, було невизначеним, а іноді й упередженим. Це заважало військовим керівникам ефективно виконувати свої функції, оскільки вони не відчували державної підтримки і не завжди спроможні були організувати навчання та виховання, зміцнити військову дисципліну серед особового складу. Держава мала постійно виявляти турботу саме до командних кадрів, як основи сучасної регулярної армії, дбати про їх духовний і матеріальний рівень життя.

Військово-політична проблематика періоду Директорії УНР заслуговує на подальше ґрунтовне дослідження з метою вироблення практичних рекомендацій для реформування Збройних Сил України на сучасному етапі.

Список використаної літератури

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (далі – ЦДАВОВ) України, ф.1078, оп.1, спр.11.
2. ЦДАВОВ України, ф.1078, оп.1, спр.90.
3. ЦДАВОВ України, ф.3172, оп.6, спр.13.
4. *Винниченко В.* Відродження нації: у 3-х т. – Київ–Відень, 1920. – Т. I. – 542 с.
5. *Єрошевич П.* З боротьби українського народу за свою незалежність // За державність. – Варшава, 1938. – 36. 8. – С.9-65.
6. *Капустянський М.* Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 році (короткий воєнно-історичний нарис): у 2-х кн. – Мюнхен, 1946. – (103+200) с.
7. *Ковалевський М.* При джерелах боротьби. Спомини, враження, рефлексії. – Інсбрук, 1960. – 720 с.
8. *Литвин С.* Суд історії: Симон Петлюра і Петлюріана. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2001. – 639 с.
9. *Мазепа І.* Україна в огні і бурі революції 1917–1920. – Т.1. Центральна Рада – Гетьманщина – Директорія. – Прага: Вид-во Прометей, 1950. – 210 с.
10. *Нагаєвський І.* Історія української держави ХХ століття. – К.: Вид-во Український письменник, 1993. – 413 с.
11. *Назарук О.* Рік на Великій Україні. Конспект споминів з української революції. – Відень: Вид-во Український прапор, 1921. – 344 с.
12. *Петлюра С.* Лист до генерал-хорунжого Миколи Удовиченка // Петлюра С. Статті / Упоряд. та автор передм. О. Климчук. – К.: Дніпро, 1993. – С.220-228.
13. *Петлюра С.* Табор // Петлюра С. Статті / Упоряд. та автор передм. О. Климчук. – К.: Дніпро, 1993. – С.276-303.
14. *Прохода В.* Уваги до праці д-ра М. Стахів “Україна в добі Директорії” // Український історик. – Нью-Йорк–Мюнхен, 1967. – Ч.1–2(13–14). – С.91-101.
15. *Пузирький А.* Боротьба за доступи до Києва // За Державність. – Каліш, 1935. – 36. 5. – С.9-61.; За Державність. – Варшава, 1937. – 36. 7. – С.9-56.
16. Республіка. – 1919. – 13 лютого.
17. *Сідак В.С.* На шляху до воєнної доктрини України (історичний нарис): Монографія. – К.: Вид-во НА СБ України, 2001. – С.216.
18. *Солдатенко В.* Українська революція: концепція та історіографія (1918–1920рр.). – К.: Пошук-видав. агентство “Книга пам’яті України”; Видав. центр “Просвіта”, 1999. – С.508.
19. *Клименко В., Безбах В.* Національні аспекти воєнної політики Директорії УНР / Нове державницьке воскресіння України. До 90-річчя проголошення УНР. – К.: КиМУ, 2008. – С.428-442.
20. *Стахів М.* Україна в добі Директорії УНР: У 7-ми т. – Торонто, 1962–1966. – (276+248+276+353+248+247+431) с.
21. *Удовиченко О.* Третя Залізна дивізія. Матеріали до історії війська УНР. – Нью-Йорк: Червона Калина. – Т.1. Рік 1919. – 1971. – С.2-64; Т.2. Рік 1920. – 1982. – С.230.
22. *Шляхтиченко М.* До історії Директорії УНР // Український історик. – Нью-Йорк–Мюнхен, 1965. – Ч.1–2. – С.56-61; Ч.3–4. – С.52-59.

Отримано: 18.09.2018 р.